

TIJORAT BANKLARIDA CHAKANA BIZNESNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI (ATB BIZNESNI RIVOJLANTIRISH BANKI MISOLIDA)

Yo'ldoshev Jamshid No'monovich
ATB Biznesni rivojlantirish banki xodimi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada tijorat banklarida chakana biznesni rivojlantirish istiqbollari va ahamiyati haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *Bank tizimi, chakana bank xizmatlari, tijorat banklari, depozit, rivojlanish, iqtisodiyot.*

O'zbekiston Respublikasi bank tizimini rivojlantirish oldida turgan asosiy vazifalardan biri bu bank xizmatlari sifatini oshirish, xizmatlar ko'lamini kengaytirish va ularni rivojlangan davlatlar banklari darajasiga yetkazishdan iborat. Yurtboshimiz ta'biri bilan aytganda, bu borada zamonaviy bank xizmatlarini rivojlantirishva bank xizmatlarini ommabopligiga alohida e'tibor qaratish lozim. O'zbekiston Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi farmoni bilan qabul qilingan "2017–2021 yillarda O'zbekistonni rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi" da ham "bank tizimini isloh qilish, banklar depozit bazasining kapitalizatsiyasini chuqurlashtirish va barqarorligini oshirish, ularning moliyaviy barqarorligini va ishonchligini mustahkamlash, istiqbolli investision loyihalar hamda kichik biznes va tadbirkorlik sub'ektlarini kreditlashtirishni yanada kengaytirish" vazifasi belgilab berilgan. Darhaqiqat, tijorat banklari xizmatlar bozorining rivoji nafaqat xalq xo'jaligiga kapitalni taqsimlashga, balki aholiga axborot berish, to'lovlarni tezlashtirish va boshqa bir qancha qulaylik va imkoniyatlarni yaratib beradi. Shu asosda bizning oldimizda chakana bank xizmatlari sohasida xorijiy davlatlar tajribasini o'rganish va ushbu tajribaning ijobiy jihatlari O'zbekiston banktizimidagi ichki holatdan kelib chiqib joriy etish bugungi kunning dolzarb masalalaridan hisoblanadi.

Keyingi yillarda mamlakatimiz tijorat banklarining faoliyatida chakana bank xizmatlarini rivojlantirishga bo'lgan e'tibor sezilarli darajada ortganini ko'rishimiz mumkin. Shunga qaramay, chakana bank xizmatlar bozorida banklar faoliyatini yanada takomillashtirish, bank xizmatlari sifatini oshirish, ko'lamini kengaytirish va ularni rivojlangan davlatlar bank tizimi darajasiga yetkazish O'zbekiston Respublikasi bank tizimi olida turgan asosiy vazifalardan biridir. Zamonaviy bank xizmatlarini rivojlantirish va ularning ommabopligini oshirishga alohida e'tibor qaratilgan holda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi farmoni bilan qabul qilingan "2017–2021 yillarda O'zbekistonni rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi" da ham "Bank tizimini isloh qilish, banklar depozit bazasining kapitalizatsiyasini chuqurlashtirish va barqarorligini oshirish, ularning moliyaviy barqarorligini va ishonchligini mustahkamlash, istiqbolli investision loyihalar hamda kichik biznes va tadbirkorlik sub'ektlarini kreditlashtirishni yanada kengaytirish" vazifasi belgilab berilgan. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 12 maydagi PF-5992 son farmoni

asosida 2020 — 2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining Bank tizimini isloh qilish strategiyasi ishlab chiqildi.

Keyingi yillarda respublikamiz tijorat banklari chakana operatsiyalarni rivojlantirish orqali o'z mijozlariga taqdim etiladigan xizmatlar turlarini ko'paytirishga va o'z faoliyatini diversifikatsiya qilishga harakat qilmoqda. Ushbu maqsadda banklar tomonidan bankomatlar, mobil telefonlar va internet orqali o'z hisob raqamlarini masofaviy boshqarish kabi elektron xizmat ko'rsatish texnologiyalari faol tarzda amaliyotga joriy etilmoqda. Masofaviy bank xizmatlarini hayotga tadbiiq qilish orqali kredit tashkiloti o'zining an'anaviy operatsiyalariga qo'shimcha ravishda, mijozlar ehtiyojini to'laroq va sifatliroq qondiradigan yangi bank mahsulotlarini ham qo'llamoqda. Lekin buning o'zi etarli emas, chunki 21-asr axborot texnologiyalar asrida shiddat bilan rivojlanib borayotgan zamonda, real vaqt rejimida bank operatsiyalarini amalga oshirish bilan bog'liq hali ham yechimini kutayotgan bir qator muammolar mavjuddir. Respublikamizda bank infratuzilmasining kengayib borishi banklar o'rtasidagi raqobat muhitining kuchayishi hamda bank xizmat turlari sifati va ko'lamining oshishiga xizmat qilmoqda. Tijorat banklari yangi bank xizmatlarini rivojlantirish, mijozlarga taqdim etadigan xizmatlar turlarini ko'paytirish orqali o'z faoliyatini diversifikatsiya qilib borishi banklar tomonidan zamonaviy axborot texnologiyalari, yangi bank mahsulotlari paydo bo'lishining asosiy omili, binobarin, bank xizmatlari bozori rivojlanishiga sharoit yaratish hisoblanadi. Bank xizmatlari bozorida raqobat muhitining to'liq shakllanmaganligi esa bank xizmatlarini rivojlanishiga ta'sir etadi.

Zamonaviy axborot texnologiyalari, yangi bank mahsulotlari va xizmatlarining joriy etilishi mamlakatimiz bank xizmatlari bozori kengayishiga sharoit yaratmoqda. Respublikamizda bozor iqtisodiyoti munosabatlari rivojlangani sari tijorat banklari ham chakana amaliyotlar, mijozlarga taqdim etiladigan xizmatlar turini oshirish orqali o'z faoliyatini diversifikatsiyalashga erishmoqda. Ayni paytda barcha tijorat banklari Internet tarmog'ida o'zlarining veb-saytlarini ochib, uni bankning faoliyatiga oid ma'lumotlar, yangi xizmat turlari va shartlari, mijozlar manfaatiga tegishli axborotlar bilan muntazam boyitib bormoqda. Markaziy bank veb-sayti orqali esa davlat interaktiv xizmatlari ko'rsatish yo'lga qo'yilgan. Aholi o'rtasida mobil telefonlardan foydalanishning kengayib borishi banklar tomonidan «Mobil-banking» (WAP-banking) va «SMS-banking» xizmatlari yo'lga qo'yilishiga olib keldi. Bank hisobvaraqlarini masofadan boshqarish tizimlari (Bank-Mijoz, Internet-banking, Mobil-banking, SMS-banking va boshqalar)ni respublika miqyosida doimiy takomillashtirib borish bo'yicha ishlar barcha banklar tomonidan tizimli ravishda amalga oshirilishi bir tomondan milliy bank tizimining rivojlanish tendensiyalaridan guvohlik bersa, boshqa tomondan respublika iqtisodiyotida bozor mexanizmlarining yanada mustahkamlanishiga sharoit yaratadi. 2019 yilning 1 yanvar holatiga bank hisobvaraqlarini masofadan boshqarish tizimlaridan foydalanuvchilar soni 2018 yilning boshiga nisbatan qariyb 1,0 barobarga oshib, 3,4 mln.ni tashkil qildi. Shundan bank plastik kartochkalari va bank depozit hisobvaraqlari bo'yicha bank hisobvaraqlarini masofadan boshqarish tizimlaridan foydalanuvchi jismoniy shaxslar soni 7,6 mln.dan ortiqni, bank hisobvaraqlarini masofadan boshqarish tizimlaridan foydalanuvchi yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar soni 360 mingni tashkil etdi.

O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma’lumotiga ko‘ra, 2018 yil yakunida tijorat banklari tomonidan jalb etilgan depozitlarning umumiy hajmi 2017 yilga nisbatan 25,2 foiz oshib, 44,6 trln. so‘mni tashkil etgan. Shuningdek, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalangan holda ko‘rsatilayotgan bank xizmatlari sifati va ko‘lamining kengayishi hisobiga 2018 yilda bank xizmatlari hajmi 1,2 barobar oshib, ularning jami moliyaviy xizmatlar tarkibidagi ulushi 88 foizga yetgan va foydalanuvchilar soni o‘shish dinamikasiga ega.

Ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, bugungi kunda bank tizimida chakana mijozlarga ko‘rsatiladigan bank xizmatlari salmog‘i yildan-yilga oshib bormoqda. Shunga qaramay, G‘arb mamlakatlarida keng foydalaniladigan bank kredit kartalari bilan, qimmatli qog‘ozlar bilan, “Internet-banking” orqali jismoniy shaxslarga ko‘rsatiladigan bank xizmatlari ko‘lami sust rivojlanmoqda. O‘zbekistonda chakana bank xizmatlari bozorini takomillashtirishga qaratilgan strategik maqsadga erishishda bank faoliyati quyidagi yo‘nalishlarga qarab rivojlantirib borilishi lozim:

– chakana bank xizmatlarini yetkazib berish jarayonini bir standartga solish va avtomatlashtirish.

– zamonaviy sotishni joriy etish strategiyasini ishlab chiqish, bunda filiallar tizimini rivojlantirish va optimallashtirish.

– chakana bank xizmatlari ko‘lamini kengaytirish va ular sifatini oshirish.

Ushbu vazifalarning bajarilishi chakana bank xizmatlari bozorini yanada takomillashtirish va bank mijozlari talabini qondirishga imkon yaratadi, deb hisoblaymiz.

O‘zbekiston Respublikasi tijorat banklarida depozit operatsiyalari bank-kredit resurslarini rivojlantirishning eng muhim manbalaridan biri bo‘lib, uni rivojlantirish zamonaviy bank biznesining ajralmas strategik bo‘lagi sanaladi. Shunday ekan, chakana xizmatlar ommabopligini oshirishda jami depozitlari ko‘paytirishda maksimal darajada e’tibor qaratish maqsadga muvfiqdir. Safarbar qilingan mablag‘lar miqdoriga qaramasdan foiz xarajatlarining oshishiga olib keladi. Chunki muddatli depozitlar eng ko‘p jalb qilinadigan mablag‘larning barqaror qismi va bu kreditlash hamda uzoq vaqt davomida yuqoriroq foiz olish imkonini beradi. Resurslarni barqaror jalb qilish uchun bank rivojlanishi muhim ahamiyatga ega. Depozit siyosati strategiyasi taktik va strategik jihatdan mustahkamligi maksimal foyda olishga va bank faoliyatini yuqori likvidlikda ushlab turishga olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 2020 yil 12 maydagi PF-5992 son farmoni asosida 2020 — 2025-yillarga mo‘ljallangan “O‘zbekiston Respublikasining Bank tizimini isloh qilish strategiyasi”

2. Kurbanov, R. (2022). BANKLAR KAPITALLASHUV DARAJASINI OSHIRISHNING DOLZARB MASALALARI. *Ekonomika i obrazovanie*, 23(4), 96-101.

3. Jurayev PhD, I. (2021). Urgent Issues To Increase The Sustainability Of The Banking System Of The Republic Of Uzbekistan. *International Finance and Accounting*, 2021(6), 12.

4. Qosimov, A. (2021). Raqamli iqtisodiyotning rivojlaniши–tўrtinchi sanoat inqilobining asosi. Arxiv nauchnykh issledovaniy, 37(1);
5. Jumayev N.X. (2020). Raqamli iqtisodiyot va moliyaviy texnologiyalar: tijorat banklari uchun imkoniyat va tahdidlar // Moliya va bank ishi elektron ilmiy jurnali. VI son. noyabr – dekabr;
6. Sharipova N. (2020). Tijorat banklari faoliyatining raqamli transformatsiya jarayoni va uning O‘zbekistonda qo‘llanilish istiqbollari // “Xalqaro moliya va hisob” ilmiy elektron jurnali. № 3, iyun;
7. Azlarova A. (2021). O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyot rivojlanishining bank moliya xizmatlari bozoriga ta’siri // “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali. № 2, mart-aprel;